

er mer beskyttet enn de var i tidligere år" (s. 183) idet han hevder at "interessen for å sikre og utvide sivile og politiske rettigheter er sterkt stigende" (s. 175). Disse påstandene blir dessverre stående alene uten nærmere begrunnelse eller dokumentasjon. Det kunne vært meget interessant å få vite hva Eide her har i tankene. Såvidt jeg kan se adskiller hans mening seg klart fra den vurdering om forholdene i Sovjet og Øst-Europa som Amnesty International fremlegger i sin årsrapport fra 1978.

Alt i alt må det sies at Eide innenfor den meget brede ramme han har satt for denne boken, løser sin oppgave på en tilfredsstillende måte, men problemet er altså at denne rammen gjør temaet utflytende og uhånterligt både for forfatter og for leser.

Helge Ole Bergesen

Nicos Poulantzas, L'Etat, le pouvoir, le socialisme, Paris: Presses Universitaires de France, 1978. Engelsk oversettelse: State, Power, Socialism, London: New Left Books, 1978. 269 s. f 7,50 (112 kr.).

Bogen inneholder en række essays, der alle kredser omkring statens rolle og nøjere beskaffenhet i de højtudviklede kapitalistiske samfund. Ud over den gennemgående bestræbelse på at præcisere og nuancere opfattelsen af, og begrebsdannelsen omkring, den nutidige kapitalistiske stats egenart, er fremstillingen også præget af forsøg på at angive forudsætningerne for en overgang til socialismen, eller rettere til demokratisk socialisme. I sammenhæng hermed indrages de østeuropæiske stater i drøftelserne.

Ifølge forfatteren selv er bogen foranlediget af dels den aktuelle politiske situation i Vesteuropa, dels de igangværende diskussioner om statens rolle og karakter. Svarende hertil rummer fremstillingen da også adskillige bidrag til beskrivelse og fortolkning af de rådende samfundstilstande i Vesteuropa, foruden et betydeligt antal kritiske bemærkninger til forskellige foreliggende statsteoriansatser. Hertil kunne imidlertid føjes, at værket også i høj grad er en slags selvkritik, idet Poulantzas gentagne gange præciserer, modificerer eller endog ganske ændrer begrebsdannelser og synspunkter fremsat i egne tidligere publicerede afhandlinger.

Det selvkritiske element er specielt fremtrædende i introduktionsafsnittet, hvor Poulantzas blandt andet tager afstand fra sin hidtidige konception af statsapparaterne som enten ideologiske eller repressive. I stedet betones det,

er mer beskyttet enn de var i tidligere år" (s. 183) idet han hevder at "interessen for å sikre og utvide sivile og politiske rettigheter er sterkt stigende" (s. 175). Disse påstandene blir dessverre stående alene uten nærmere begrunnelse eller dokumentasjon. Det kunne vært meget interessant å få vite hva Eide her har i tankene. Såvidt jeg kan se adskiller hans mening seg klart fra den vurdering om forholdene i Sovjet og Øst-Europa som Amnesty International fremlegger i sin årsrapport fra 1978.

Alt i alt må det sies at Eide innenfor den meget brede ramme han har satt for denne boken, løser sin oppgave på en tilfredsstillende måte, men problemet er altså at denne rammen gjør temaet utflytende og uhånterligt både for forfatter og for leser.

Helge Ole Bergesen

Nicos Poulantzas, L'Etat, le pouvoir, le socialisme, Paris: Presses Universitaires de France, 1978. Engelsk oversettelse: State, Power, Socialism, London: New Left Books, 1978. 269 s. f 7,50 (112 kr.).

Bogen inneholder en række essays, der alle kredser omkring statens rolle og nøjere beskaffenhet i de højtudviklede kapitalistiske samfund. Ud over den gennemgående bestræbelse på at præcisere og nuancere opfattelsen af, og begrebsdannelsen omkring, den nutidige kapitalistiske stats egenart, er fremstillingen også præget af forsøg på at angive forudsætningerne for en overgang til socialismen, eller rettere til demokratisk socialisme. I sammenhæng hermed indrages de østeuropæiske stater i drøftelserne.

Ifølge forfatteren selv er bogen foranlediget af dels den aktuelle politiske situation i Vesteuropa, dels de igangværende diskussioner om statens rolle og karakter. Svarende hertil rummer fremstillingen da også adskillige bidrag til beskrivelse og fortolkning af de rådende samfundstilstande i Vesteuropa, foruden et betydeligt antal kritiske bemærkninger til forskellige foreliggende statsteoriansatser. Hertil kunne imidlertid føjes, at værket også i høj grad er en slags selvkritik, idet Poulantzas gentagne gange præciserer, modificerer eller endog ganske ændrer begrebsdannelser og synspunkter fremsat i egne tidligere publicerede afhandlinger.

Det selvkritiske element er specielt fremtrædende i introduktionsafsnittet, hvor Poulantzas blandt andet tager afstand fra sin hidtidige konception af statsapparaterne som enten ideologiske eller repressive. I stedet betones det,

at en teoretisk forståelse af statens mange-facetterede interventioner i reproduktionen af de økonomiske strukturer og dertil hørende klasseforhold i det mindste forudsætter et tredje begreb for, hvad der betegnes som de økonomiske statsapparater. Men i øvrigt ytres der generel usikkerhed over for en alt for skematisk opdeling af de statslige institutioner på forskellige kategorier.

Introduktionsafsnittet indeholder tillige en uddybning og modificering af det magtbegreb, Poulantzas har anvendt i sine tidligere fremstillinger. Tesen om, at institutioner - herunder statsapparaterne - ikke besidder egen magt, men alene udøver klassemagt, modificeres således ved en fremhævelse af, at politiske institutioner ikke desto mindre spiller en afgørende rolle i forbindelse med selve konstitueringen af magtforholdene i et samfund.

De selvkritiske overvejelser og begrebspræciseringerne føres videre i bogens første del, der under ét betragtet kan karakteriseres som et forsøg på at gøre rede for, hvorfor bourgeoisiets politiske herredømme resulterer i netop de statsformer, der forefindes i den vestlige verden i dag. I forbindelse hermed samler Poulantzas det meste af opmærksomheden omkring den samfundsmæssige arbejdsdelings betydning for statens institutionelle struktur.

Også bogens andet hovedafsnit omhandler den kapitalistiske stats institutionelle struktur, men her er det ikke den samfundsmæssige arbejdsdeling indvirken, der undersøges. Søgelyset er i stedet rettet mod klasseforholdenes determination af statsformen. Den gennemgående problemstilling kan sammenfattes i spørgsmålet: Hvorledes er klassekampens specifikke former indskrevet i statens institutioner? Eller udtrykt anderledes. Hvorledes reflekteres bourgeoisiets dominans mere konkret i den kapitalistiske stats institutionelle form? Besvarelsen af spørgsmålet fører Poulantzas ind på en nøjere karakteristik af staten, ikke alene som genstand for, men tillige som en ramme omkring klassekonflikterne. Derudover videreføres drøftelsen fra introduktionsafsnittet vedrørende magtbegrebet. Der lægges herunder i særlig grad vægt på, at magt snarere må opfattes som en relation end som en ressource. I sammenhæng med de øvrige fremlagte elementer af statsopfattelsen indebærer dette videre, at staten begribes som en slags kondensering eller fortætning af magtforholdene i et samfund, indbefattende såvel magtrelationerne inden for magtblokken som magtrelationerne imellem magtblokken og de dominerede klasser. Med udgangspunkt i de således tilvejebragte begrebsbestemmelser forsøger Poulantzas at angive en række betingelser for en vellykket overgang til socialisme. Betingelserne angives i de fleste tilfælde negativt, i den forstand at der alene peges på sådanne betingelser, som er utilstrækkelige.

I det tredje hovedafsnit tages de nutidige kapitalistiske staters økonomiske

funktioner op til nærmere undersøgelse. Der henvises til den stadige intensive-
ring af statens deltagelse i de økonomiske processer. Og der rejses spørgsmål
om, hvorfor de statslige indgreb ikke varetages af kapitalen selv. Også her
kommer Poulantzas ind på overgangen til socialisme, idet han drøfter skrankerne
for statens interventioner under kapitalismen, inklusive de skranker, som en af
arbejderklassen domineret stat ville støde på, såfremt de kapitalistiske pro-
duktionsrelationer ikke allerede var ophævet.

Bogens fjerde del omhandler stats- og styreformerne i nutidens vestlige sam-
fund. Hvor de foregående kapitler tog sigte på beskrivelse og fortolkning af
igangværende ændringer i staternes økonomiske funktioner, samler kapitlerne i
dette hovedafsnit sig om aktuelle udviklingstendenser i stats- og styreformerne.
Den centrale tese desangående hævder, at en ny statsform, eller elementer her-
af, er ved at vinde frem i de fleste vestlige lande. Poulantzas betegner denne
nye statsform som autoritær etatisme og sigter dermed til den intensiverede
statslige kontrol over stadigt større dele af økonomien kombineret med en radi-
kal svækkelse af de demokratiske institutioner og en hermed forbundet betragte-
lig indskrænkning i de 'borgerlige' rettigheder og friheder. Fremvæksten af
denne nye statsform, der i øvrigt er beskrevet ganske indgående, søges forkla-
ret med reference til grundlæggende ændringer i produktionsrelationerne og
klasseforholdene.

Under hensyntagen til de dermed skildrede udviklingstendenser i de højtud-
viklede kapitalistiske samfund drøfter Poulantzas i bogens afsluttende kapitel,
hvilken strategi der vil være den mest formålstjenlige med henblik på at nå
frem til en demokratisk-socialistisk samfundsorden. Der gives ikke noget enkelt
svar. Den indvundne indsigt i samfundenes bevægelseslove og de hidtidige erfa-
ringer opfattes i det væsentlige negativt, dvs. som en sum af viden om, hvad
arbejderbevægelsen ikke skal gøre. Med hensyn til erfaringerne udtrykkes det
på den måde, at de mange bestræbelser i de vestlige samfund jo netop ikke har
resulteret i en socialistisk samfundsorden, hvorimod bestræbelserne i Øst ikke
har kunnet afstedkomme en demokratisk samfundsorden, og derfor ifølge Poulantzas
heller ikke socialisme i dette ordssande betydning.

En samlet vurdering af bogen er vanskelig. Den er et besynderligt konglome-
rat af unødigt polemiske udfald imod andre statsteoretikere, banale iagttagel-
ser, blot iklædt den særlige Poulantzas'ske orddragt, og dybtgående, lejligheds-
vist geniale, teoretiske betragtninger over nutidens vestlige samfund. Læst med
velvilje og interesse for de centrale problemstillinger tror jeg dog, at bogens
positive sider klart opvejer de negative. Dertil kommer så, at fremstillingen
under alle omstændigheder giver et glimrende indtryk af den franske debat om
staten og om den demokratiske vej til socialismen.

Til slut kan det anbefales at sammenholde den foreliggende bog med et andet værk, der ud fra lidt andre synsvinkler behandler stort set de samme overordnede problemstillinger, nemlig Göran Therborns, What Does the Ruling Do When it Rules? (New Left Books, 1978 - anmeldt i POLITICA, 10. årg., nr. 2, 1978).

John Martinussen

Hugh Stretton, Kapitalisme, socialisme og miljø, København: Nyt Nordisk Forlag, 1978, 368 s., kr. 81,00.

Det seneste 10-års debat om miljømæssige og økologiske problemer indbefattet spørgsmål om forurening, udtømning af energi- og råstofressourcer, befolknings-tilvækst mv. har ikke resulteret i nogen større enighed. Tværtimod er meningsforskellene store, både hvad angår synet på problemernes omfang og deres karakter, herunder også især deres samfundsmæssige årsager og implikationer.

Selv om det her som på andre områder er muligt at udsondre henholdsvis marxistiske og ikke-marxistiske opfattelser og analysetilgange, er det karakteristisk, at denne sondring på dette felt er temmelig intetsigende, da der for begge kategoriers vedkommende findes formuleret principielt modstridende opfattelser. Nok er marxisterne - i den udstrækning problemerne ikke reduceres til et udslag af borgerlig ideologi - enige om bredt sagt at give kapitalismen skylden, men så snart det skal præciseres, hvordan kapitalismen fungerer som ansvarlig instans, skilles vandene. Synet på de af og i kapitalismen udviklede produktivkræfter udgør her et centralt punkt. Det afgørende er, om miljøproblemerne alene betragtes som en konsekvens af en bestemt og kapitalistisk, dvs. af profithensyn styret, anvendelse af nogle i sig selv neutrale produktivkræfter eller om de (også) tilskrives disse i sig selv. Heraf følger umiddelbart, at en eventuel fælles opfattelse af, at problemernes løsning forudsætter socialismen, bygger på eller implicerer radikalt forskellige socialismekonceptioner.

Også på den ikke-marxistiske fløj er forholdet mellem miljøproblemerne og kapitalisme henholdsvis socialisme blevet behandlet. Her er tendensen generelt den - idet der ses bort fra teknologi- og udviklingsoptimisterne, som afviser, at forurening, ressourceforbrug osv. skulle udgøre noget alvorligt problem nu eller i fremtiden - for det første en noget usystematisk erkendelse af, at en kapitalistisk organiseret økonomi, bundet, som den er, til bestandig vækst, er uforenelig med det hensyn, der nødvendigvis må tages til miljøet. For det andet en afvisning af, at socialismen i sig selv skulle indebære nogen løsning -